
Asiantuntevasti Vantaan, Uudenmaan ja Suomen keskiajasta

Tapio Salminen: Vantaan ja Helsingin pitäjän keskiaika. Vantaan kaupunki 2014. 648 s. ISBN 978-952-443-455-3.

Tapio Salminen: Medeltiden i Vanda och Helsinga socken. Käännös Eva Ahl-Waris. Vanda stad 2015. 648 s. ISBN 978-952-443-489-8.

Helsingin pitäjä, sittemmin Vantaa, on vuosikymmenten aikana teettänyt useita ansiokkaita teoksia menneisyydestään. Keskiaikaa tarkasteleva osa saatiin viimein vuonna 2014 suomeksi ja seuraavana vuonna ruotsiksi. Tutkimus- ja kirjoitustyö on ollut Tampereen yliopiston keskiajantutkijan, FT Tapio Salmisen harjoituksilla. Salmisella on vuosikymmenten asiantuntemus keskiajan lähteistä, kauppayhteyksistä ja ihmisten liikkuvuudesta Suomenlahden tuntumassa. Vantaan ja Helsingin pitäjien, tai keskiaikaisen Helsingin pitäjän historia saa painoarvoa tekijänsä laajasta asiantuntemuksesta ja kyvystä hahmottaa yhteyksiä keskiaikaisen asiakirjatietojen ja henkilöiden välillä. Arkeologisia osuuksia teokseen on kirjoittanut arkeologi Andreas Koivisto. Ruotsinkielisen laitoksen on kääntänyt historioitsija, FT Eva Ahl-Waris.

Nyky-Vantaan ja Helsingin lisäksi keskiaikainen Helsingin hallinto- ja kirkkopitäjä ulottui nykyisten Sipoon ja Nurmijärven alueille asti, pohjoisessa siis Hämeen rajoille. Uudenmaan keskiajan historiassa on usein korostettu ruotsalaissiirtolaisten merkitystä – juuri heille seutu oli ”Nyland”, uusi maa. On myös oletettu, että muuttajat tulivat Hälsinglannista. Salminen korostaa kuitenkin, että Uudenmaan alueella oli jo hämä-

läisäsatusta, josta on jäänyt jälkiä paikalliseen nimistöön. Ruotsalaissiirtolaiset puolestaan olivat ennen kaikkea kotoisin Uplannista, Mälaren-järven ympäristöstä. Asutushistoriaan tuovat valoa niin nimistöhistoria, verotuksen historia kuin viime vuosikymmenten runsas arkeologinen tutkimus, joka tarjoaa paljon uutta tietoa juuri Uudenmaan kyläasutuksesta ja sen arveltua suuremmasta vauraudesta.

Helsingan pitäjän kaupalliset, sosiaaliset ja kulttuuriset yhteydet ulottuivat joki- ja maantietyhteyksiä pitkin sekä Hämeeseen että Itämeren suurkaupunkeihin. Nykyään aluetta hallitsee Helsingin kaupunki ja pääkaupunkiseutu, joka muodostaa valtakunnan keskeisen asutus- ja työssäkäyntialueen. Keskiajalla kaupunkikeskus sijaitsi meren takana, joskin Vantaanjoen suusta sisämaahan vieneet liikenneyhteydet ja rannikon reitit muodostivat tärkeän kohtauspisteen. Lohijokena Vantaanjoki oli myös arvokas kalapaikka, sillä vaelluslohi kuului tärkeisiin Suomen alueelta keskiajalla vietyihin myyntituotteisiin. Salminen on koonnut teokseensa tietoja keskiaikaisista aluksista ja niiden omistajista, erilaisista kauppatuotteista ja niiden myyjistä, ja havainnollistaa löytöjään kartoin ja taulukoin.

Kaupankäynnin ja yhteyksien merkityksestä kertovat paitsi asiakirjalähteet, myös arkeologiset löydöt. Jälkimmäisiin kuuluu niin virolaisia rahoja, tuontiesineitä kuin asuinpaikkajäänteitä, vaikkapa Lillaksen tilalla säilyneet merkit silakoiden varastoisesta myyntiä varten. Seutu oli Tallinnan pohjoista hankinta-aluetta, ja yhteyksistä etelään kertovat myös Padisen sisterssiläisluostarin lohiapajat Helsingin Vanhankaupunginkoskella.

Salmisen teos kertoo siitä, miten historialliset tapahtumat, sotaretket ja hallintomuutokset pyyhkivät Helsingan pitäjän yli. Samalla se kertoo myös pitäjäläisten arjesta ja elämisen ehdoista. Salmisen ansioihin kuuluu, että hän pystyy yhdistämään asiakirjojen henkilötietoja laajasti. Hajanaisten lähteiden johtolangat yhdistyvät toisiinsa, perhe- ja sukulaisyhteyksiä kootaan yhteen ja syntyy monipuolinen kuva ihmisten elämästä ja heidän vaihtuvista asuinajoistaan Uplannin, Tukholman, Uudenmaan ja Tallinnan seudulla. Teoksessa käsitellään niin arkista vuodenkulkua kuin kirkollista kalenteria ja katolisen maailmankuvan mer-

kitystä keskiajan ihmisille. Etunimianalyysi osoittaa esimerkiksi, että kristillinen pyhimysnimistö hallitsi Uudenmaan henkilönimistöä – pitäjän oman kirkon nimikkopyhimmällä Laurentiuksella oli merkittävä määrä kaimoja keskiajan Helsingan asukkaiden keskuudessa.

Liikenteen, kaupan ja kulttuurin yhteyksiä tutkiva kirja valottaa monin tavoin Suomenlahden pohjoisrantojen ja sen lähialueiden keskiaikaista kehitystä. Helsingan asukkaat, myös vuraat talonpojat, kävivät kauppaa Tallinnan suuntaan, ja pitäjän alueelta muutettiin työn ja parempien palkkojen perässä Tallinnaan. Tästä muuttoliikkeestä kertovat muun muassa monet meren yli selvitellyt perintökiistat.

Esitystä täydentävät yksityiskohtaiset ja tasokkaat kartat sekä korkealaatuiset kuvat; arkisen elämänmuotokuvausta on myös tavoiteltu Tom Björklundin piirroksilla, joissa on pyritty havainnollistamaan Helsingan pitäjän elämää pelloilla, rannoilla ja pihapiirissä. Teoksessa on myös tarkat liiteosuudet, joissa on käänneksiä keskeisistä pitäjän historian liittyvistä asiakirjoista, pitäjän rajamerkeistä, Tallinnan- ja Tukholmanperinnöistä, henkilönimistä, verotiedoista sekä keskiaikaisista kylänimistä ja nykyisistä kaavanimistöistä. Olipa kyse sitten novgorodilaisretkien suunnista, pitäjän maaseutukylien ravinnoisaannista tai verotuksen ja hallinnon periaatteista, Tapio Salmisen työlle on leimallista laajojen kokonaisuuksien tuntemus. Tämä paikallishistoria ei kärsi kunnallisille historioille toisinaan tyyppillisestä oman pitäjän rajojen tuijottelusta. Tiedon määrä on runsas, mutta kirjoittaja on kuitenkin onnistunut selittämään hyvin vaikeaselkoisia asiakirjoja ja epäselviä tapahtumasarjoja varsin selkokielisesti.

Uudeltamaalta puuttuu edelleen maakuntahistoriansa, joka ehdottomasti pitäisi saada. Sitä odotellessa Tapio Salmisen teos paikkaa keskiajan osalta tätä pulaa. Se tarjoaa monipuolisen ja ansiokkaan analyysin nykyisten Vantaan ja Helsingin pitäjän keskiajasta, mutta on myös laaja yleisesitys Uudenmaan rannikkoseudun ja sisämaankin kehityksestä ennen Helsingin kaupungin perustamista vuonna 1550. Samalla se punoo yhteen monia keskiajantutkimuksen ajantasaisia kokonaistulokintoja asutuksen, arkisen elämän, kirkkojen rakennushistorian ja kauppayhteyksien näkökulmasta.

ANU LAHTINEN, PROFESSORI
HELSINGIN YLIOPISTO